

**МАЛЮСЬКА
Вікторія,
MALYUSKA
Viktoriia,**

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри державного управління і менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України, м. Київ.

Анотація: Розглянуто особливості духовного підходу під час здійснення державного управління та державно-управлінських відносин у контексті сучасних перетворень на трансформаційному етапі державотворчих процесів. Визначено основні підходи й напрями щодо розвитку інституту державного управління з урахуванням духовних підходів у контексті сучасної парадигми соціально-орієнтованого державного управління.

Ключові слова: духовність, дух, державне управління, духовно-ціннісні орієнтири, духовно-ціннісні підходи, сакральна культура.

УДК 351.758.5:322.2

Вікторія МАЛЮСЬКА

ДУХОВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: АРХЕТИПНА СКЛАДОВА

Постановка проблеми. Особливістю сучасних перетворень у суспільстві та державному управлінні є орієнтація на матеріальні блага та концепція споживання; сучасна людина орієнтується більше на концепцію отримання, ніж на концепцію віддавання та жертвовності. Водночас варто відзначити, що в суспільстві та державному управлінні діють закони, в основі яких найбільшу та найвагомішу роль відіграють питання духу та духовності.

Процеси перетворень та духовного розвитку залишаються осторонь як наукових, так і практичних досліджень. Водночас формування засадничих аспектів розвитку суспільства пов'язано із суб'єктом, який є трискладовою частиною суспільства. Людина має душу, дух та тіло. Відповідні компоненти потребують свого розвитку і задоволення потреб. За відсутності розвитку однієї зі складових починаються паразитичні процеси, які мають негативний вплив як на суб'єкта, так і на форми його життєдіяльності. Важливим у сучасному суспільстві стає питання задоволення не лише матеріальних, а і духовних потреб для розвитку людини, державного управління й держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним питанням державного управління взагалі та державного управління з урахуванням духовних засад присвячено численні дослідження українських і зарубіжних фахівців у різних сферах наукового знання, зокрема в галузі державного управління – В. Бондаренка, В. Климова, Ю. Кальниша, О. Кудрявцева, Р. Небожука, М. Новиченка, С. Сьоміна, Т. Теслі, М. Трофимчука, М. Шахова; релігієзнавства та філософії – М. Бабія, Б. Боцюрківа, В. Єленського, М. Заковича, С. Здіорука, А. Колодного, П. Косухи, А. Красикова, М. Мариновича, А. Нурулаєва, Ф. Овсієнка, Ю. Решетнікова, О. Сагана, Ф. Сисина, О. Уткіна, С. Фірсова, Л. Филипович, П. Яроцького; правових наук – М. Васіна, А. Деркача, Г. Друзенка, А. Залужного, Г. Крилової, І. Куніцина, П. Рабіновича, В. Речицького, А. Себенцова, С. Феррарі, Й. Фішера, Г. Моцкіна; політології – М. Бурдо, С. Рамета, П. Мойзеца, О. Шуби, Л. Хомера та ін.

Розвиток суспільства тісно пов'язаний із багатьма процесами. Поєднання соціального й економічного компоненту та духовних засад потребує врахування контенту державного управління для здійснення новітніх перетворень. Зміна ціннісних підходів та уявлень потребує зміни свідомості, а зміна останньої потрібна для формування не споживацького сприйняття світу, а ціннісно-цивілізаційного, який характеризується розумінням першооснов духовності, а не матеріальних благ у суспільному ладі. На сьогодні суспільство дедалі більше значення приділяє матеріальним благам і все менше значення – поняттям духовності. У цьому контексті важливо показати й обґрунтувати цивілізаційний духовно-ціннісний підхід та його ключову роль у розвитку суспільства, державного управління та держави в цілому.

Метою статті є висвітлення особливостей побудови українського суспільства з урахуванням засад духовно орієнтованої парадигми державного управління.

Виклад основного матеріалу. Формування людини відбувається протягом усього її життя. На ранніх етапах відбувається закладання основних чеснот та цінностей. У подальшому вони потребують свого розвитку. Особливим у цьому розрізі є питання державної служби та державного управління як вищої надбудови суспільного життя.

Духовний вакуум, світоглядний хаос, орієнтація на бездушний інтелектуалізм за останні десятиліття охопили національну систему освіти. Вимога докорінного реформування сучасного освітнього простору пов'язується з ідеєю повернення до головного принципу розвиваючої педагогіки – пріоритету духовно-виховних цінностей над матеріально-економічними. Ця ідея традиційно міститься у релігійних та культурологічних напрямках філософії освіти. Її розвивали педагоги, які спиралися на традиційні для нашого суспільства наукові основи педагогічного мистецтва. Так, Костянтин Ушинський писав: «Ми сміливо висловлюємо переконання у тому, що вплив духовний складає головне завдання виховання, яке є набагато важливішим, ніж розвиток розуму взагалі та наповнення голови знаннями».

Поряд із цим на сучасному етапі становлення та розвитку особистості у суспільстві та державі продовжує розвиватись хибне уявлення про секуляризовану людину, яка ігнорує духовні підвалини (основи) свого буття.

На думку класичної педагогіки, психології та медицини, провідних вітчизняних та міжнародних експертів у цих сферах, у людини існує глибинна потреба у трансцендентному, в існуванні Вищого Добра та Справедливості. І це не випадково, оскільки у своєму історичному розвитку людина постає, перш за все, як *homo religiosus*. Тому виховання – це, у першу чергу, передання наступним поколінням традиційної духовної ієрархії цінностей, завдяки яким були сформовані найкращі здобутки вітчизняної культури.

XXI століття ООН назвало «Століттям людини». Людина перетворюється на реального суб'єкта свого життя. У цьому сенсі перед освітою постає завдання не лише інтелектуального розвитку випускника навчального закладу, оволодіння ним необхідними знаннями та компетенціями, але і формування духовно-стимулюючих засад його подальшого життєвого шляху.

Згідно з Концепцією національного виховання студентської молоді «Роль держави у національному вихованні полягає в координації зусиль усіх інститутів суспільства, забезпеченні єдності та пріоритету загальнодержавних і національних інтересів. Національне виховання – це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів. Відповіддю на виклики сучасного світу має стати національне виховання студентської молоді, котра формуватиме ядро української інтелігенції на основі національної ідеї.

Національна ідея об'єднує й консолідує суспільство, сприяє виробленню активної життєвої позиції молоді людини, становленню її як особистості. Національний характер виховання полягає у формуванні людини як громадянина України незалежно від її етнічного та соціального походження, віросповідання та передбачає створення спільноти самодостатніх людей, які об'єднані національною ідеєю та оберігають свої цінності й свободи» [1].

У цьому контексті важливою складовою разом з навчальною функцією є питання духовно-стимулюючого виховання. Духовно-стимулююче виховання – це організований педагогічний процес, спрямований на сприяння духовному становленню та зростанню особистості, опанування і прийняття нею цінностей, укорінення у тисячолітній спадщині християнської культури. У контексті цього процесу викладачеві необхідно комплексно застосовувати весь арсенал педагогічних прийомів та його педагогічної майстерності, проявляти особистісно-орієнтовані приклади власного характеру та поведінки, що переконливо свідчать про силу і впливовість духовно-ціннісних надбань людини для її самореалізації.

Орієнтиром для зростання в духовно-ціннісному напрямку мають стати фундаментальні цінності, апробовані й засвоєні людством протягом історії. У сучасному секуляризованому світі, на жаль, тривалий час прогресуючого значення набували матеріалістична картина світу і матеріальна складова культурного розвитку суспільства. Проте людині властива й інша – духовна – культура її зростання, потяг до вищих людських цінностей та ідеалів.

Тож, цілком доречно ставатиме в освітньому процесі історія держави, яка тривалий час опиралась на християнську культуру та християнські цінності.

Під час підготовки державних службовців не зайвим буде приділити увагу гармонізації на засадах двохтисячолітньої християнської культури та цивілізації духовного простору освітнього середовища, простору ціннісної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу – слухачів, науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу (внутрішній простір) та представників органів державної влади (зовнішній простір).

У цьому контексті актуалізується питання системи духовно-освітнього виховання та розвитку, яке полягає у всебічному сприянні створенню пізнавального середовища, у формуванні духовного світогляду та зростанні якісно освіченої, високодуховної, творчої особистості шляхом вивчення найкращих зразків досвіду вітчизняного благочестя. Крім того, не менш важливим є прищеплення базових принципів традиційних чеснот християнської культури, які історично сформувались на тлі святоотецького передання й були освячені прикладом особистого вчинку видатних співвітчизників [2].

Для досягнення мети, яка полягає в розвитку духовних цінностей на основі християнської культури, необхідним є врахування аксіологічного змісту виховання духовної свідомості особистості державного службовця.

Зміст виховання концентрується навколо базових національних цінностей. У педагогічному контексті кожна з них формулюється як питання, поставлене особистістю до себе самої. Це виховне завдання, на вирішення якого спрямована навчально-виховна діяльність. Кожна з базових цінностей, педагогічно визначена як питання, перетворюється на виховне завдання. Базові цінності не є локалізованими у змісті окремого навчального предмета, форми або виду освітньої діяльності, вони пронизують увесь спектр навчальних планів та дисциплін. Також цей підхід повинен бути притаманний усьому навчальному процесу, процесу професійного функціонування особи державного службовця, розкривати всю її багатоплановість та розмаїтість завдань.

Система базових національних цінностей створює смислову основу простору духовно спрямованого розвитку особистості. У цьому просторі у міру формування духовної культури людини поступово нівелюються бар'єри між окремими предметами, між професійною діяльністю і сім'єю, школою і суспільством, школою і життям.

Усі визначені вище структурні складові сприяють формуванню та розумінню того, що для розвитку та примноження духовних цінностей необхідним є запровадження в систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та осіб посадових осіб місцевого самоврядування спеціальної дисципліни духовно-ціннісного спрямування. Ця дисципліна матиме не віровчительний, а культуротворчий характер, що не суперечить Конституції України та нормативно-правовим актам українського законодавства. Тому в цьому контексті виникає об'єктивна необхідність духовно-ціннісної підготовки фахівців за декількома напрямками. Також важливими складовими є підготовка викладачів, слухачів і здобувачів наукових ступенів за духовно-ціннісними напрямками.

Нами запропоновано наступні три складові підготовки державних службовців у контексті духовно-ціннісного підходу:

1. підготовка викладачів для системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців шляхом запровадження освітньої дисципліни «Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні»;

2. підготовка слухачів різних форм навчання та спеціальностей шляхом вивчення дисципліни «Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні»;

3. підготовка тих, хто отримує науковий ступінь, засобами проведення занять духовно-ціннісного спрямування та та впровадження освітньої дисципліни «Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні».

Метою такого нововведення має стати «становлення та розвиток особистісних духовно-ціннісних засад християнської етики». Методологічною основою дисципліни мають стати принципи андрагогіки, що розглядають освіту в контексті життєвого шляху людини, виходять зі ставлення до особистості як до найвищої цінності суспільного розвитку, спираються на індивідуальні особливості людини та розвивають її здатність працювати в команді.

Перша складова запропонованої системи – підготовка викладачів – передбачає проведення в системі підвищення кваліфікації викладачів Академії спеціального навчального курсу (раз на 3 роки) духовно-ціннісного спрямування. Цей курс міститиме як теоретичну компоненту, так і практико-орієнтовану складову вивчення духовного надбання.

Значний акцент під час викладання цієї дисципліни зроблено на християнському підході, оскільки християнська культура – надзвичайно важлива частина світової та вітчизняної культури. Знайомство з нею у ВНЗ ґрунтується на знаннях, отриманих під час вивчення навчальних курсів із культурології, релігієзнавства, філософії, історії, етики, естетики та мистецтва. Однак ці знання, утворюючи певну мозаїчність, не складаються в цілісну систему бачення християнської культури, не дають послідовного уявлення про її зміст, мету, завдання, проблеми й досягнення.

Спецкурс належить до світоглядних дисциплін. Проте він є принципово не ідеологічним і не віровчительним, а культурологічним, що відповідає статтям Конституції України про свободу совісті й про відокремлення школи від церкви. Він сприяє розумінню християнської культури як найвищого духовного піднесення в історії людства. Нагальна потреба у навчальній дисципліні такого змісту у ВНЗ визначається своєрідністю загальнокультурної ситуації, що склалася в нашому суспільстві. Для підтримки духовної безпеки в умовах поглиблення моральної кризи й дедалі зростаючої активізації різноманітних деструктивних організацій, які під прикриттям духовного «просвітництва» деморалізують суспільство, пропонуючи йому сурогати замість високої культури, усвідомлюється необхідність предметного ознайомлення державних службовців із християнськими цінностями, під позитивним впливом яких протягом тисячоліття формувалася й розвивалася українська нація [3].

Спецкурс розроблено в дусі традицій вітчизняної гуманітарної освіти, де історично пов'язуються наука, філософія та богослов'я. Така єдність раціонально-логічного, чуттєво-емоційного і вольового сприйняття позитивно впливає на розвиток цілісного, масштабного, а не дискретного мислення.

Зміст курсу наближено до особистих інтересів сучасної особистості: творчих, морально-етичних, релігійних, правових тощо. Основу активних форм навчання складає «смісловий діалог» викладача і слухача, що сприяє успішному засвоєнню навчального матеріалу. Особливістю спецкурсу є те, що він доповнює цикл гуманітарних дисциплін і допомагає інтегрувати отримані впродовж навчання знання в єдину світоглядну систему. Проблематика спецкурсу містить у собі виховний потенціал, сприяє визначенню пріоритетних цінностей для українського загалу й окремої особистості.

Важливим є поєднання релігійних і світських підходів під час здійснення навчальної та виховної діяльності, а одна без іншої є неможливою, оскільки процес навчання дуже тісно пов'язаний із виховним процесом. Як стверджує академік РАН Валерій Локтіонов, «Істинне моральне виховання існує лише в тісній і нерозривній єдності з

релігійною освітою і вихованням, і ні про будь-яке моральне виховання поза релігією не може бути і мови» [4].

Нами запропоновано таку приблизну структуру дисципліни з орієнтовною назвою «Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні».

Метою навчальної дисципліни є формування нового, гуманістичного мислення, яке є умовою творення будь-якої культури, збагачення слухачів духовно-етичними знаннями, відродження життєстверджуючого мислення та набуття вчинкового досвіду на основі християнського віровчення, формування духовно-ціннісної позиції засобами християнського спадку.

Дисципліна «Духовно-ціннісні підходи та християнська етика в державному управлінні» має міждисциплінарний характер, вона інтегрує відповідно до свого предмету знання з інших освітніх і наукових галузей, а саме історії України, світової історії, богослов'я, релігієзнавства, української та світової культури й літератури та державного управління.

Орієнтовний тематичний план дисципліни:

1. християнська картина світу;
2. поняття, сутність і зміст християнської етики; духовність та духовні цінності;
3. 10 Заповідей Божих – моральна основа життя людини та опора у професійній діяльності;
4. церква і держава; взаємодія Церкви і держави у Візантійській імперії;
5. культурологічна практика християнства.

Додаткова лекція для викладачів – «Християнська педагогіка, її принципи та значення для світського навчального закладу». Додаткова лекції для слухачів – «Навчальні заклади християнського духовно-богословського спрямування в Україні та світі». Додаткові лекції для здобувачів наукового ступеня – «Наука і релігія – єдність духу в союзі миру».

Запровадження цієї дисципліни в систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, науково-педагогічних працівників та слухачів надасть можливість формування якісно нової парадигми державної служби та державного управління на засадах духовно-ціннісних орієнтирів і на традиціях християнської культури засобами вивчення культурологічного надбання християнства, яке органічно притаманне українському народу.

І в цьому контексті Національна академія державного управління при Президенті України стане апіорним навчальним закладом з новітнім підходом до формування класу державних службовців, оскільки Академія є головним закладом в системі підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців, а головним завданням Академії є підготовка високопрофесійних, ініціативних, відповідальних кадрів, здатних осучаснити діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, компетентно і відповідально виконувати управлінські функції, впроваджувати новітні соціальні технології.

Водночас варто зазначити, що професійна підготовка повинна гармонійно поєднувати в собі і ціннісну підготовку, для здійснення якої Національна академія має всі необхідні ресурси: науково-педагогічні, матеріальні та інші, і може в цьому контексті проводити курси підвищення кваліфікації в ціннісному напрямку для різних державних структур і навчальних закладів, не здійснюючи кардинальних інституційних перетворень. Так, вона може співпрацювати з усією системою державної служби й такими її складовими, як Національне агентство з питань державної служби, територіальні органи Національного агентства з питань державної служби, обласні центри перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій [5]. Співпраця з цими інституціями може бути акумульована в контексті цінної компоненти навчання.

Необхідність духовно-ціннісної підготовки пов'язана з тим, що суспільство, яке орієнтується на матеріальні блага та нехтує духовними цінностями, може себе знищити. Водночас дотримання й орієнтування на духовно-ціннісний підхід та християнську етику, положення якої відображають адекватний стан існування суспільства та звертають увагу людини до вічних чеснот, сприятимуть гармонійному розвитку суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дотримання духовних істин на основі християнської культури та етики допоможе ліквідувати й уникнути багатьох проблем суспільства, які на сьогодні є тягарем і суспільним навантаженням. Повернення до духовно-ціннісних орієнтирів повинно сприяти формуванню якісно нового типу людини – людини духовно-ціннісної – на основах християнської культури, цінності якої відображають загальнолюдські цінності вищого порядку. Водночас залишаються актуальним подальші розвідки щодо практичних механізмів втілення принципів духовності в життя суспільства на всіх рівнях.

Література:

1. Тернопільський Б. Релігійна свобода і релігійні права в контексті державно-церковних відносин [Електронний ресурс] / Б. Тернопільський // Державне управління: теорія та практика. – 2007. – Вип. 2. – С. 23–28. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/l-journals/Dutp/2010-2/txts/Ternopilskiy.pdf>. – Заголовок з екрана.
2. Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні. – К. : [б. в.], 2001. – 242 с.
3. Релігійна свобода і права людини. Правничі аспекти : у 2 т. – Львів : [б. в.], 2001. – Т. 1. – 230 с.
4. Деркач А.Л. Государственно-церковные отношения / А.Л. Деркач. – К. : Издат. отдел УПЦ, 2009. – 320 с.
5. Дуда Н.М. Світові релігії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. III–IV рівнів акредитації / Н.М. Дуда, О.О. Тарасенко ; Нац. лісотехн. ун-т України ; каф. соціології та культурології. – Львів : ЗУКЦ, 2008. – 200 с.